

МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Молікевич Роман Сергійович,

асистент кафедри соціально-економічної географії Херсонського державного університету

Сучасна ситуація з істотною територіальною диференціацією медико-демографічних показників на рівні регіонів України і нижче вимагає глибокого наукового аналізу та обов'язкового використання даних цього аналізу при формуванні демографічної політики та вдосконаленні системи охорони здоров'я на територіях різного рівня. Особлива потреба у виявленні умов, причин і факторів, що формують сучасні показники народжуваності, смертності, очікуваної тривалості життя та показники захворюваності населення, виникає в тих регіонах, які відіграють першорядну роль у розвитку господарства країни, а також там, де склалася і продовжує поглиблюватися кризова демографічна обстановка і гостро відчувається дефіцит трудових ресурсів. При вивченні різних демографічних явищ важливо виходити з принципу: «...щоб дійсно знати предмет, треба охопити, вивчити всі його сторони, всі зв'язки і «опосередкування» [1, с.221].

Станом на 1 жовтня 2014 р. кількість населення Херсонської області складала 1069,1 тис. осіб (що становить 2,5% населення України¹), з яких 654,1 тис. осіб (61,2%) - міське і 415 тис. осіб (38,8%) – сільське. Від початку року кількість населення скоротилась на 3,4 тис. осіб (або на 0,32%), при чому рівносильно скорочувалась як кількість міського так і сільського населення.

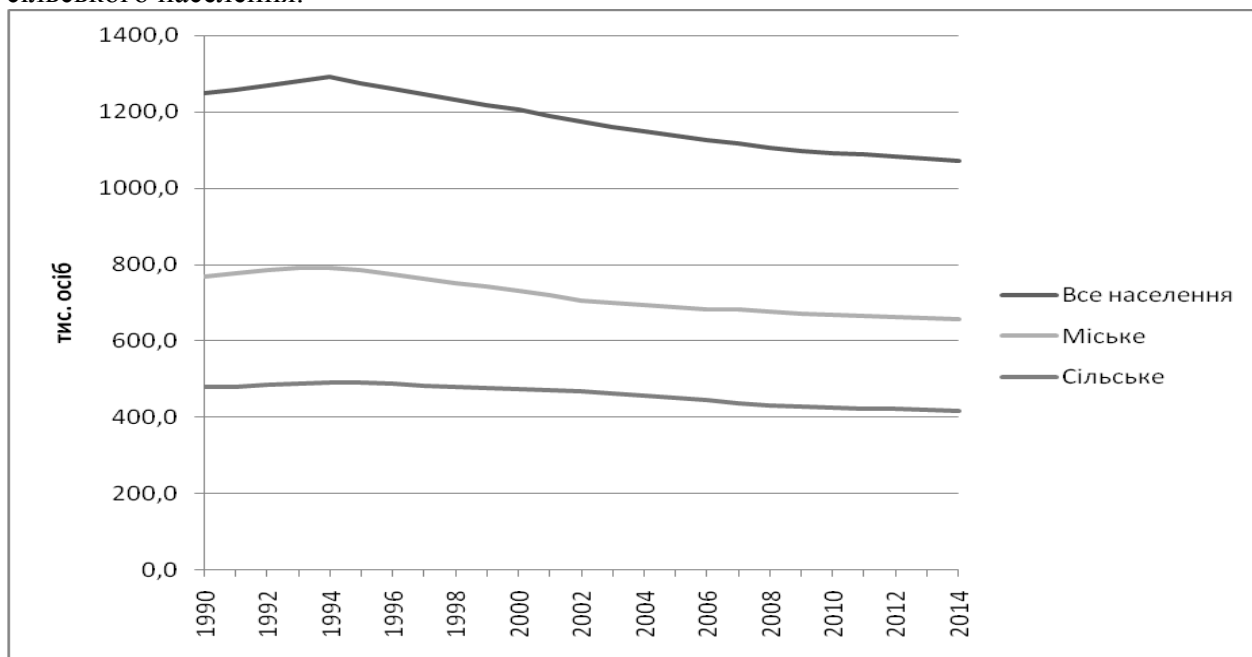

Рис.1. Динаміка чисельності наявного населення Херсонської області (1990-2014рр.) (побудовано автором за [4; 5]).

Відносно динаміки чисельності наявного населення варто зазначити, що починаючи з 1995 по 2005 рр. темпи скорочення чисельності населення варіювались в межах 1-1,3 %. Починаючи з 2006р. показники скорочення поступово зменшуються і досягають свого мінімуму у 2012р. на позначці 0,44% (рис.1). Цікавою рисою є те що в період 1996-2002рр. інтенсивніше скорочувалась кількість міського населення, а у період з 2003р. і по сьогодні – сільського. У 2007 р. навіть спостерігався позитивний приріст міського населення на рівні

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м.Севастополя. Відносно Донецької та Луганської областей дані можуть бути уточнені.

0,07%. Поряд з показниками смертності така динаміка пояснюється міграційними рухами населення: спочатку активне міське населення, в період кризи 90-х, мігрувало за кордон та в інші регіони в пошуці кращих умов життя і праці (в тому числі процес «відтоку мізків»). Потім в 2000-х сільське населення починає заміщати міське, та частково повертається населення що виїхало в 90-х. Загалом за період незалежності кількість населення Херсонської області скоротилася на 186,2 тис. осіб, або 14,7%.

Особливої уваги заслуговують і територіальні особливості скорочення населення. Так за період 2001-2013рр. найбільше скоротилась кількість населення в Іванівському районі – майже на 25%

Херсонська область входить до числа регіонів з негативним природним приростом. У 2013р. природний приріст (скорочення) склав -3,5‰ (або -3748 осіб), що відповідає середньому рівню по Україні. Перехід від природного приросту до природного скорочення в Херсонській області приурочений до початку 90-х, що пояснюється як відтоком працездатного населення так і погіршенням якості життя населення. Природне скорочення населення підвищувалось до початку 2000-х, досягши максимуму -7,3‰ у 2001 – 2002рр. Потім ситуація поступово поліпшувалась і природне убуття зменшувалось, досягши мінімального показника у -3,0‰ у 2012р (рис.2).

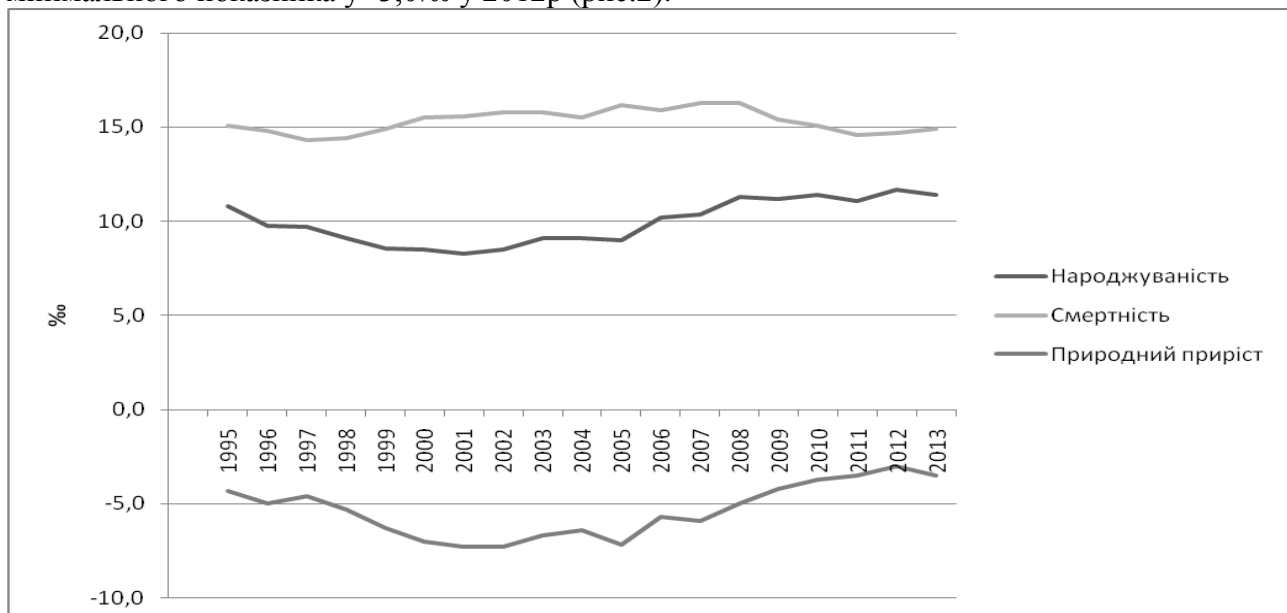

Рис.2 Динаміка народжуваності смертності та природного приросту в Херсонській області (1995 – 2013рр (побудовано автором за [4; 5]).

Показник народжуваності у 2013р. склав 11,4 ‰ (у порівнянні з середнім по Україні 11,1‰), або 12300 новонароджених. Закономірно зберігається ситуація, що показник народжуваності у сільській місцевості вищий ніж у місті – 12,5‰ та 10,7‰ відповідно. У регіональному плані вище за середньообласні показники народжуваності мають Високопільський(14,5), Горностаївський(13,2), Каховський(13,9) та Чаплинський райони(13,6). Низькі показники народжуваності спостерігались у Верхньорогачицькому районі (8,9). Сумарний коефіцієнт народжуваності дещо зменшився, у порівнянні з 2012р., і становив 1,599, що відповідає рівню середини 90-х. Дещо зросли показники народжуваності у вікових групах 35-39 та 40-44, що пояснюється дією демографічної політики держави. В свою чергу зросла і доля народжених другими та третіми у сім'ях.

Херсонська область має середні показники смертності порівняно з іншими регіонами України – 14,9‰ (середній по Україні показник складає 14,6‰ на 2013р [3].), та найвищі серед південних регіонів (Одеська обл.(14‰), Миколаївська обл. (14,8‰), АР Крим (13,7‰)). За період з 2000 по 2013 рр. інтенсивність смертності зменшилась на 0,6‰ (рис.1), або на 2336 особи. Але ця тенденція відносна і носить циклічний характер. Показники смертності зростали з 2000 до 2008 р. - коли досягли максимального піку 16,3‰, далі до 2011 р. відбувся

різкий спад до мінімального за період показника в 14,6%. Наступний цикл має тренд на подальше підвищення показників смертності. Значною за весь період дослідження є смертність сільського населення, загальний рівень якої досягав максимальної різниці в 1,6% порівняно з показниками смертності міського населення в 2008р. Загалом ситуація на селі закономірно гірша, що пояснюється низькою якістю медичних послуг та гіршою віковою структурою.

Лідерами за показникам максимального рівня смертності серед районів Херсонської області були поперемінно Верхньорогачицький та Високопільський райони. У 2007 р. у Верхньорогачицькому районі коефіцієнт смертності населення сягнув найвищого за період рівня – 21,2%. Високі коефіцієнти смертності стабільно характерні також для Великоолександрівського та Великолепетиського районів. Причинами там є їх транспортна віддаленість від великих міст та обласного центру, несприятлива вікова структура населення, низький рівень медичного обслуговування, поширення соціальних негараздів (безробіття, бідність, алкоголізм та ін.). Таке становище найкраще відбиває «центро-периферійні» тенденції, коли зі збільшенням віддаленості від обласного центру та міст погіршуються соціально-економічні показники, забезпеченість населення послугами і, відповідно, якість життя населення. Ядрами порівняно кращих соціально-економічних умов очікувано є міста Херсон, Нова Каховка, Каховка, Скадовськ. По мірі віддаленості від ядер відносно пропорційно збільшуються показники смертності.

У 2000-2013 рр. показники смертності зменшились в усіх вікових групах. Але найгострішою демографічною проблемою залишається висока передчасна смертність населення працездатного віку, особливо чоловіків [2]. У 2013 р. в області на 100 тис. працездатного населення померло 548,6 осіб працездатного віку. Частка осіб працездатного віку в загальній кількості померлих в області у 2013 р. становила 23,3% і, порівняно з 2000 р., зменшилась на 23,9%. Смертність чоловіків у Херсонській області відтворює загальноукраїнську тенденцію. Загалом показники смертності чоловіків в Україні у 3-4 рази вищі, ніж жінок.

Структура причин смертності в області суттєво не відрізняється від загальноукраїнської картини. Головні причини смертності - хвороби системи кровообігу (ХСК) - 61%, далі новоутворення - 13,6%, зовнішні причини - 7,94%, хвороби органів травлення (ХОТ) - 4%, інфекційні та паразитичні хвороби (ІПХ) - 1,98% та хвороби органів дихання (ХОД) - 1,75%. Відносно показників 2000р. смертність від ХСК зросла лише на 2,8 %, а смертність від новоутворень на 5,8%. За іншими причинами показники практично не змінились.

Серед причин смертності чоловіків працездатного віку переважають хвороби системи кровообігу, зовнішні фактори, новоутворення та хвороби органів травлення. Серед зовнішніх причин смертності найвищі показники у чоловічого населення з причин випадкового отруєння та отруєння алкоголем. У жінок серед причин смертності переважають новоутворення та ХСК.

Лідерами серед районів області за смертністю від ХСК є Генічеський (1055,9 осіб/100 тис.нас.) та Скадовський райони (1032,9 осіб/100 тис.нас.). Найвищі показники смертності від новоутворень також мають північні райони – Великолепетиський (284,3 осіб/100тис. н.), Білозерський (245,1 осіб/100тис.н.), Великоолександрівський (227,3 осіб/100тис.н.) та Верхньорогачицький (227,0 осіб/100тис.н.). Найчастіші зовнішні причини – випадкові отруєння (20,3% з яких 12,8% отруєння алкоголем), навмисні самоушкодження (24,9%) та транспортні нещасні випадки (12,2%). Така структура найбільш сильно корелює з соціально-економічним благополуччям населення та показниками якості життя.

Загальна трендова динаміка дитячої смертності в області свідчить про її зменшення та вирівнювання різниці між міськими поселеннями та сільською місцевістю. Найвищий рівень смертності дітей до 1 року в 2013 р. був у Верхньорогачицькому районі - 27,3%, що майже в 3 рази перевищує середньообласний показник (9,4%). Ситуація досить нетипова для району, оскільки в попередні роки показники були меншими від середньообласних, а у 2005

р. та 2012 р. дитяча смертність дорівнювала нулю. Також висока дитяча смертність спостерігалась у Великоолександрівському (17,7‰), Чаплинському (16,3‰), Великолепетиському (15,4‰), де показники традиційно високі. У Іванівському районі у 2013 р. не померло жодного немовля. Стабільно низькі показники дитячої летальності мають міста Херсон і Каховка, Голопристанський, Горностаївський, Бериславський та Нововоронцовський райони.

У 2013 р. діти віком до 1 року у загальній кількості померлих становили 0,72%. Смертність була спричинена переважно станами, що виникають у перинатальному періоді (48,3%), природженими вадами розвитку та хромосомними аномаліями (21,6%), зовнішніми причинами (13,8%), хворобами нервової системи (4,6%), інфекційними та паразитичними захворюваннями (2,6%), хворобами системи кровообігу (1,7%), хворобами органів дихання (1,7%) та хворобами органів травлення(1,7%).

Досить вагомим показником є рівень захворюваності населення. У 2013р. зареєстровано 656,5 тис. випадків вперше виявлених захворювань, або 61127,1 випадків на 100тис. населення. Що на 2,8% випадків менше за 2012р, та на 14,4% - у порівнянні з 2000р.

Серед основних класів хвороб в Херсонській області домінують захворювання органів дихання – 36,7%, хвороби сечостатевої системи – 7,9%, хвороби системи кровообігу – 7,3%, хвороби шкіри – 7,1%, травми та отруєння – 6,6%, хвороби ока – 6%, хвороби вуха та хвороби кістково-м'язової системи – по 4,8%, інфекційні та паразитичні захворювання – 4,5%, хвороби органів травлення – 3,9%. Серед новоутворень найбільш поширені: новоутворення шкіри – 13,68% випадків(603), молочних залоз – 9,38%(414), матки – 7,12%(314), трахеї, бронхів та легенів – 10,42%.

По захворюваності на туберкульоз Херсонська область продовжує займати лідируючі позиції серед регіонів. В 2013р. показники захворюваності на активний туберкульоз скоротилась на 11,2% у порівнянні з 2012р.Всього зареєстровано 1036 випадків, серед яких 68,3% чоловіки. До районів з найвищим ризиком виникнення активного туберкульозу належать: Білозерський(99 випадків за 2013р.), Цюрупинський (86 випадків), Голопристанський (68 випадків).

Показники захворюваності населення на ВІЛ-інфекцію зменшились. на 10,6% і становлять 16,5 осіб на 100 тис. населення проти 18,3 в 2012р.

Показники первинного виходу на інвалідність зменшились на 9% у порівнянні з 2012р. В цілому, Херсонська область має чи не найнижчі показники інвалідності серед регіонів України – 48 ‰, проти 61‰ в середньому по Україні [3].

Для поліпшення медико-демографічної ситуації в Херсонській області необхідно дотримуватись таких стратегічних напрямків : вирішення проблем на ринку праці і сприяння зайнятості населення, покращення транспортної і медичної інфраструктури, зокрема впровадження сімейної медицини, поліпшення санітарно-епідеміологічної ситуації на селі, та екологічної ситуації у містах, посилення заходів щодо діагностики та профілактики захворюваності, поліпшення репродуктивного здоров'я населення, зменшення соціально детермінованих причин у захворюваності та смертності населення, формування механізму заохочення населення до ведення здорового способу життя.

Список літератури:

1. Бедный, М.С. Демографические факторы здоровья [Текст] / М.С. Бедный. - М. : Финансы и статистика, 1984. - 246 с.
2. Лібанова Е.М. Смертність населення України у трудоактивному віці / Е.М. Лібанова, Н.М. Левчук, Н.О. Ригач та ін. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. — 211 с.
3. Статистичний щорічник України за 2013 рік. Київ, 2014.
4. Статистичний щорічник Херсонської області. 2001рік. Херсон, 2002.
5. Статистичний щорічник Херсонської області. 2013рік. Херсон, 2014.